

Лимар Валерія Валеріївна

Передумови та наслідки «арабської весни» для країн Близького Сходу та Північної Африки

УДК 327.8:323.272
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-6.12>

Лимар Валерія Валеріївна
доктор економічних наук, доцент,
професор,
в.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна
ORCID: 0000-0002-4328-7529

Актуальність проблеми. Близький Схід завжди є яскравим прикладом театру подій міжнародного масштабу у політичному, дипломатичному, економічному та військовому плані. Визначальним фактором для тих корінних змін, які охопили регіон, стали потрясіння, викликані так званою «арабською весною». У цьому сам феномен «арабської весни» неоднозначний і потребує глибокого аналізу.

Мета – визначення та аналіз причин та наслідків «арабської весни» для країн Близького Сходу та Північної Африки.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використано емпіричні, комплексні та теоретичні методи наукового пізнання. Методами аналізу та синтезу автором визначено причини виникнення феномену «арабської весни» в країнах Близького Сходу та Північної Африки; за допомогою методу абстрагування структуровано наслідки, до яких призвели події «арабської весни» в країнах Близького Сходу та Північної Африки.

Результати дослідження. Визначено, що авторитарні режими та безробіття були одними із основних факторів розвитку цих подій. Одним з очікувань у ході «арабської весни» було те, що авторитарний уряд зміниться демократичним устроєм. Але події розвинулись таким чином, що на зміну урядів того часу прийшли різноманітні коаліції та нестабільність. Такі держави як Сирія, Лівія, Ємен втратили свою економічну міць та зазнали серйозних руйнувань інфраструктури, на відновлення якої підуть роки та величезні фінансові вкладення. До економічних втрат також додалась політична нестабільність. Колишній режим, який був повалений, спричинив політичний вакуум, який заповнили низка акторів, в тому числі терористичні угруповання. «Арабська весна» стала своєрідним поштовхом у регіоні до більш демократичних цінностей та відкрила бажання населення до позитивних змін. Однак вектор мислення мас, який змінився від звичного ставлення до авторитарного режиму та економічних і соціальних проблем до бажання змінити ситуацію на краще в цілому, може лише давати позитивний прогноз у подальшому розвитку регіону.

Ключові слова: «арабська весна», Близький Схід, «фїтна», антирежимні виступи, авторитарні режими, радикальний ісламізм.

Вступ. Близький Схід завжди є яскравим прикладом театру подій міжнародного масштабу у політичному, дипломатичному, економічному та військовому плані. Визначальним фактором для тих корінних змін, які охопили регіон, стали потрясіння, викликані так званою «арабською весною». У цьому сам феномен «арабської весни» неоднозначний і потребує глибокого аналізу.

Революційні події, які охопили країни Близького Сходу та Північної Африки, відображені в роботах зарубіжних та вітчизняних науковців. В ході проведення дослідження автором сконцентровано увагу на роботах таких вчених як Henderson S., Aziz R., Abdelsalam E., Mandokhail B., Lancjovichina E., Дівак В.В., Кияниця Л.Л., Стародуб Т.С. Зауважимо, що іноземних авторів, які досліджували феномен «арабської весни», набагато більше, ніж вітчизняних, тому основною інформаційною базою для написання даної роботи стали праці саме закордонних авторів.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі причин та наслідків «арабської весни» для країн Близького Сходу та Північної Африки. Мета обумовлює необхідність вирішення таких завдань: визначити передумови виникнення феномену «арабської весни»; проаналізувати причини, що призвели до «арабської» весни;

структурувати наслідки, до яких призвели події «арабської весни» в країнах Близького Сходу.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використано емпіричні, комплексні та теоретичні методи наукового пізнання. Методами аналізу та синтезу автором визначено причини виникнення феномену «арабської весни» в країнах Близького Сходу та Північної Африки; за допомогою методу абстрагування структуровано наслідки, до яких призвели події «арабської весни» в країнах Близького Сходу та Північної Африки.

Результати. В сучасній науковій літературі антиурядові виступи арабських країн розглядаються як хвиля революцій, демократизації чи соціально-політичних потрясінь. «Арабська весна» є системним соціальним явищем, обумовленим безліччю взаємопов'язаних глобальних, регіональних і національних факторів – як об'єктивних (соціально-демографічних, економічних, політичних, технологічних, соціокультурних тощо), так і суб'єктивних (рівень домагань, реалізація потреби у політичній свободі, самореалізація, незадоволеність авторитарним політичним режимом, готовність до масових акцій протесту, делегітимізація влади тощо) [1].

Найбільш релевантною характеристикою хвилі антирежимних виступів, що охопила арабський світ у 2011–2012 рр., вважаємо так звану фїтну, що означає «чарувати», «спокушати».

Поняття фітні у релігійних джерелах та науковій літературі прийнято співвідносити з досить широким спектром значень – від політичних заворушень, стану громадянської війни чи протистояння між секуляризованою владою та релігійною меншістю [2] до дестабілізації суспільства внаслідок присутності в ньому жінок, які високою мірою схильні до впливу західних цінностей і звичаїв [3]. Це стан смуги, очікування змін на краще і припинення монотонного «вегетативного» існування, повстання, заколоту, тобто стихійних дій, що тягнуть за собою важкі наслідки, передусім у сфері соціального та політичного розвитку суспільства.

У будь-якому випадку, фітна сприймається як негативне явище, здатне викликати розкол та розбіжності у суспільстві. На сучасному етапі це поняття можна розглядати стосовно нового типу соціальної взаємодії, процеси формування та основні риси якого будуть далі проаналізовані.

В експертному середовищі розгорнулася велика дискусія щодо причин, які призвели до «арабської весни», а також факторів синхронізації революційних процесів у різних країнах регіону. Насамперед варто зазначити, що такі показники, як бідність, рівень корупції або темпи економічного зростання, важко розглядати як основні причини революцій в арабському світі: рівень бідності тут не перевищує 20%, найбільшій дестабілізації зазнали країни з високими темпами економічного зростання, а інші країни, з високим рівнем корупції, відрізнялися політичною стабільністю [4]. Очевидно, річ в іншому.

У кожній із країн, охоплених хвилею соціально-політичної дестабілізації, у період, що передував кризі, сформувався комплекс проблем і суперечностей. Говорячи про внутрішні причини, які призвели до політичної кризи в арабських країнах, які були відображені у вимогах демонстрантів, можна виділити три основні блоки – економічний, соціальний та політичний [5].

До першого блоку можна віднести наслідки світової економічної кризи, які значно погіршили ситуацію, корумпованість державних структур тощо. Що стосується блоку соціальних передумов кризи, то в цьому випадку можемо говорити насамперед про демографічні чинники та невдоволення серед представників різних етноконфесійних груп населення. Слід зазначити, що соціальна динаміка верхнього ешелону країн, що розвиваються, відрізняється однією особливістю – так званою «пасткою на самому виході з пастки», яка істотно впливає на соціально-політичні процеси. Це характерно для країн, які завершують вихід із «мальтузіанської пастки» при досягненні піку чисельності молоді

20-24 років (феномен «молодіжного бугра») та високого ступеня її концентрації у великих містах. Важливу роль при цьому грає безробіття, особливо серед високоосвіченої молоді – тобто нестача високооплачуваних робочих місць, прийнятних для молодих людей з вищою освітою [6].

Зазначимо, що внутрішня політика і в Єгипті, і в Лівії, і в Сирії мала яскраво виражений соціальний характер. Однак концентрація влади в одних руках протягом тривалого часу, характерна для всіх трьох країн, прагнення утримати владу призвели до становлення авторитарних режимів одноосібної влади з придушенням інакодумства та фактичної ліквідації опозиції. Як наслідок, було порушено зворотний зв'язок, наявність якого є однією з основних умов нормального функціонування влади. Зростання чисельності населення, особливо в Єгипті, і, як наслідок поява великої кількості молодих людей, більшість з яких, маючи вищу освіту, важко могли знайти роботу, стало основним джерелом протестних рухів. Глобальна економічна криза призвела до погіршення економічного становища у країнах Близького Сходу, спровокувавши зростання цін на продовольство, що стало одним із ключових факторів зростання невдоволення. Зниження рівня життя після світової кризи у поєднанні з впливом супутникового телебачення, що висвітлює життя в багатих арабських країнах та країнах Заходу, призвели, до виникнення ефекту відносної депривації. При цьому, незважаючи на всі існуючі внутрішні протиріччя, основним фактором дестабілізації в Сирії, став зовнішній.

На рисунку нижче представлено країни Близького Сходу та Північної Африки, які були охоплені подіями «Арабської весни».

Наслідки сучасних конфліктів на Близькому Сході багатогранні, і вони включають гуманітарні, економічні, політичні, геостратегічні аспекти. У самій Сирії відбилися негативні та позитивні аспекти «арабської весни», а саме: розкол населення за етноконфесійною належністю, втручання

Рис. 1. Країни, які були охоплені подіями «Арабської весни»

Джерело: [10]

позарегіональних держав, безсилля ООН, протиборство арабських держав, слабкість демократичних структур, агресивність Ізраїлю, гегемоністські устремління Єгипту, Саудівської Аравії, Катару, Ірану, Туреччини, зростання транснаціонального, регіонального та внутрішнього тероризму та перформатування Великого Близького Сходу.

Одним із головних наслідків реалізації НАТО своїх підходів до врегулювання подій «арабської весни» став експорт «нестабільності», що спричинив радикальні зміни в геополітичній ситуації в Близькосхідному регіоні. Змінилася геополітична конфігурація всього близькосхідного простору. Можна спостерігати дифузію територіальної діяльності окремих держав (Ірак, Лівія, Сирія). У процесі арабської кризи виникли нові етнічні (курдські) та територіальні («Ісламська держава») анклавні. У конфлікт виявляються залученими дедалі більше країн. Подібна інтернаціоналізація арабської кризи несе в собі, небезпечну тенденцію: з регіональної він здатний перерости у світовий [1].

В результаті подій «арабської весни» на міжнародній арені з новою силою розгоряється протиборство між шіїтськими і сунітськими державами, що руйнує єдність арабської нації і загрожує складністю і непередбачуваністю розвитку конфліктів у майбутньому. Всі названі фактори сприяють формуванню небезпечної «афразійської зони нестабільності», що включає Центральну Азію (разом з Афганістаном і Пакистаном), Близький Схід, Північну Африку, Сахельський і Тихоокеанський географічні ареали.

Реалізація нових підходів НАТО до участі в подіях «арабської весни» призвела до політичних наслідків. У ході революції у великому регіоні Близького Сходу та Північної Африки відбулися події, що призвели до краху авторитарної моделі політичної влади, що склалася.

У більшості країн, порушених «арабською весною», з крахом авторитарних режимів і значним ослабленням ролі традиційних партій у суспільно-політичному житті став гостро відчуватися політичний вакуум. Цей вакуум заповнили нові партії та рухи, які ще не завершили своє формування. Все це тільки посилює невизначеність у складній внутрішньополітичній ситуації. Між новими політичними акторами загострилася видима і прихована боротьба за владу, що набула ще гострішого характеру. «Зачистка» політичного ландшафту в Тунісі, Єгипті, Лівії призвела до майже повного зникнення конкурентної політичної опозиції, деградації політичного життя. У низці країн, зокрема, Лівії та Сирії, політичні потрясіння переросли в громадянські війни.

Ситуація, що спричинила зміну керівництва в багатьох країнах, призвела до руйнування національних держав, що склалися, знищення їх суб'єктності і політичного хаосу. Про це найяскравіше свідчить досвід Лівії, Сирії, Іраку, Ємену.

Поширення радикального ісламізму несе дестабілізацію у країнах регіону. Радикальний ісламізм становить реальну загрозу не тільки для держав Близького Сходу та Північної Африки, охоплених подіями «арабської весни», але й для Заходу. Підтвердженням цього стали терористичні акти США, Англії та Франції, здійснені послідовниками джихадизму. Проте, зовнішні актори, такі як Саудівська Аравія та Катар, іноді використовували зростання ісламізму задля досягнення своїх стратегічних цілей. При цьому проводиться політика подвійних стандартів по відношенню до радикального ісламізму. З одного боку, з ним ведеться боротьба, як це відбувається в Ємені та Афганістані. Хоча з іншого боку, радикальному ісламізму надавалась необхідна підтримка, як це робилося в Лівії і має місце в Сирії, якщо радикальний ісламізм можна використовувати для досягнення стратегічної мети – повалення неугодних режимів [11].

Політичні кризи «арабської весни» стали причиною виникнення та загострення нестабільності у сусідніх країнах. Після повалення режиму Каддафі лівійські склади зброї були захоплені туарегами, що перебували на службі у складі його сил безпеки. Спроба створення на півночі Малі незалежної держави туарегів – Азавад успіхом не увінчалася. Розгромивши малийську армію, вони були розбиті ісламістами. Щоб не допустити перетворення Малі на ісламську державу, Франція вдалася до військової інтервенції. Однак це призвело лише до розсіювання бойовиків по всій території Сахеля, зростання насильства та нестабільності від Мавританії до Чаду.

Громадянська війна в Сирії також викликала загострення політичної ситуації у сусідніх із нею державах. Дії обох сил конфлікту щодо вирішення конфліктів «арабської весни» призвели до серйозних економічних наслідків у країнах регіону. Найважливішим з них став різкий спад економіки. За оцінками Арабського стратегічного форуму, збитки, завдані державам арабського регіону, охоплених подіями «арабської весни», у період з 2010 по 2014 рік становили 833,7 мільярда доларів. Згідно з доповіддю під назвою «Ціна «арабської весни», який був озвучений на Всесвітньому економічному форумі більшу частину цих втрат складає зруйнована інфраструктура та прямі збитки ВВП (461 мільярд і 289 мільярдів доларів, відповідно). Крім цього оцінювалися втрати фінансових ринків, падіння рівня іноземних інвестицій та доходів від туризму, а також витрати на утримання біженців. «Незалежно від того, погоджуємося ми з «арабською весною» чи ні, важливо подивитися на неї в цивілізаційному та історичному контексті. Адже вона призвела до різкої затримки у розвитку регіону, втрати величезної кількості економічних можливостей та знищення інфраструктури, у будівництво якої народи інвестували протягом

десятиліть і навіть століть», – заявив голова форуму, міністр у справах Ради міністрів ОАЕ Мухаммед бен Абдалла Альгергауї.

Події у країнах Близького Сходу та Північної Африки у 2010-2011 рр. і криза в Сирії, що продовжується, сприяли появі проблеми біженців. У 2010 р. перша група біженців у 25 тис. чоловік прибула з Тунісу на італійський острів Лампедуза з наміром надалі перебратися до Франції. Цей факт дуже стурбував не лише Італію та Францію, а й усі європейські країни. Проте значно серйознішим став результат біженців з Лівії. З початком конфлікту в Лівії з лютого до листопада 2011 р. з країни виїхало понад 850 тис. осіб [11].

Результатом «арабської весни», військової операції в Лівії, сирійського конфлікту стало перетворення мільйонів людей на «переміщених осіб». Незважаючи на численні жертви на шляху до північних берегів Середземномор'я, кількість тих, хто бажає залишити небезпечний регіон, з кожним днем зростає, значно збільшуючи кількість іммігрантів. Як показує розвиток подій, проблема нелегальної імміграції поки що не піддається вирішенню і залишається однією з найзлободенніших.

Слід зазначити, що у низці країн арабського світу конфлікти не тільки не були врегульовані, а в більшості випадків інтенсифікувалися. Втручання іноземних держав, їх спроби розв'язати кризи за допомогою військової сили значною мірою сприяли ескалації розглянутих конфліктів і зростанню екстремізму ісламізму в регіоні. Державність країн регіону виявилася дестабілізованою. Підвищився рівень залежності правлячих режимів від зовнішніх сил, насамперед від позиції країн Заходу.

У Лівії зберігається напруженість, пов'язана з релігійною та племенною ворожнечею.

У Сирії продовжується громадянська війна, що посилювалася розширенням масштабів діяльності «Ісламської держави», а також підтримкою опозиції з боку Туреччини, міжнародної коаліції та підтримка режиму Б. Асада з боку Ірану та РФ. Політика, що проводиться іноземними державами в ході «арабської весни», стала причиною появи нових проблем, які вимагають пошуку їхніх рішень. Йдеться про активізацію та розширення географії терористичної активності радикальних ісламістських угруповань та неконтрольованої міграції величезного потоку біженців з регіону Близького Сходу, через гуманітарну катастрофу, викликану подіями «арабської весни».

Таким чином, звернення до підходів іноземних акторів до врегулювання конфліктів «арабської весни» дозволяє більш детально проаналізувати, які методи та форми використовувалися зі стримування та вирішення регіональних конфліктів, наскільки результативною виявилася втручання таких держав, та наслідки реалізації стратегій для країн Близького Сходу та Північної Африки.

Очевидно, що головним наслідком реалізації іноземними акторами своєї стратегії стала глобальна зміна геополітичної конфігурації всього близькосхідного простору. Слід констатувати, що в більшості країн арабського світу конфлікти не тільки не були врегульовані, а, навпаки, в цілому ряді випадків інтенсифікувалися.

Висновки. Визначено, що автократичні режими та безробіття були одними із основних факторів розвитку цих подій. Одним з очікувань у ході «арабської весни» було те, що автократичний уряд зміниться демократичним устроєм. Але події розвинулись таким чином, що на зміну урядів того часу прийшли різноманітні коаліції та нестабільність. Такі держави як Сирія, Лівія, Ємен втратили свою економічну міць та зазнали серйозних руйнувань інфраструктури, на відновлення якої підуть роки та величезні фінансові вкладення. До економічних втрат також додалась політична нестабільність. Колишній режим, який був повалений, спричинив політичний вакуум, який заповнили низка акторів, в тому числі терористичні угруповання.

«Арабська весна» стала своєрідним поштовхом у регіоні до більш демократичних цінностей та відкрила бажання населення до позитивних змін. Однак вектор мислення мас, який змінився від звичного ставлення до автократичного режиму та економічних і соціальних проблем до бажання змінити ситуацію на краще в цілому, може лише давати позитивний прогноз у подальшому розвитку регіону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дівак В. В. Країни «Великого Близького Сходу» та Північної Африки в контексті глобального переформатування регіону. *Держава і право*. 2012. № 56. С. 573–584.
2. Munich Security Report: Dawn of an era of global instability? URL: <http://www.dw.com/munich-securityreport-dawn-of-an-era...of...>
3. Henderson S. Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy / S. Henderson. URL: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/gulf-aid-to-egypt-and-u.s.-policy>.
4. Aziz R. The Purpose of Saudi Arabia's Islamic Military Coalition / R. Aziz. URL: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/thepurpose...>
5. Arab Spring pro-democracy protests. URL: <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>.
6. Mandokhail B. Arab Spring [Complete]. URL: https://www.academia.edu/4835245/Arab_Spring_Complete_.
7. Lanchovichina E. Eruptions of Popular Anger the Economics of the Arab Spring and Its Aftermath. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/251971512654536291/pdf/121942-REVISED-Eruptions-of-Popular-Anger-preliminary-rev.pdf>.
8. Abdelsalam E. The Arab spring: Its origins, evolution and consequences... four years on. URL: https://www.researchgate.net/publication/284181844_The_Arab_spring_Its_origins_evolution_and_consequences_four_years_on

9. Кияниця Л. Л. Зовнішня політика Туреччини в контексті «Арабської весни»: від ізольованої держави до претендента на регіональну гегемонію. *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. 2014. Т. 160. С. 49-53.

10. Арабська весна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Арабська_весна#/media/Файл:Arab_Spring_and_Regional_Conflict_Map.svg.

11. Стародуб Т.С. Наслідки «Арабської весни» для Близького Сходу та Північної Африки: основні ризики та загрози. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2011/12/2011.html>

REFERENCES:

1. Divak V.V. Krainy "Velykogo Shodu" ta Pivnichnoi Afryky v konteksti globalnogo pereformatuvannia region [Countries of the "Great Middle East" and North Africa in the context of global reformatting of the region]. *Derzhava i parvo*. 2012 № 56. P. 573–584 [in Ukrainian].

2. Munich Security Report: Dawn of an era of global instability? URL: <http://www.dw.com/munich-securityreport-dawn-of-an-era...of...>

3. Henderson S. Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy / S. Henderson. URL: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/gulf-aid-to-egypt-and-u.s.-policy>.

4. Aziz R. The Purpose of Saudi Arabia's Islamic Military Coalition / R. Aziz URL: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/thepurpose...>

5. Arab Spring pro-democracy protests. URL: <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>.

6. Mandokhail B. Arab Spring [Complete]. URL: https://www.academia.edu/4835245/Arab_Spring_Complete_.

7. Lanchovichina E. Eruptions of Popular Anger the Economics of the Arab Spring and Its Aftermath. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/251971512654536291/pdf/121942-REVISED-Eruptions-of-Popular-Anger-preliminary-rev.pdf>.

8. Abdelsalam E. The Arab spring: Its origins, evolution and consequences... four years on. URL: https://www.researchgate.net/publication/284181844_The_Arab_spring_Its_origins_evolution_and_consequences_four_years_on

9. Kyianytsia L.L. Zovnishnia polityka Turechchyn v konteksti "Arabskoi vesny": vid izoliovanoi derzhavy do pretendenta na regionalnu gegemoniyu [Turkey's foreign policy in the context of the "Arab Spring": from an isolated state to a contender for regional hegemony]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky*. 2014. Т. 160. P. 49–53 [in Ukrainian].

12. Arab spring. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Арабська_весна#/media/Файл:Arab_Spring_and_Regional_Conflict_Map.svg.

10. Стародуб Т.С. Наслідки «Арабської весни» для Близького Сходу та Північної Африки: основні ризики та загрози [Consequences of the "Arab Spring" for the Middle East and North Africa: main risks and threats]. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2011/12/2011.html> [in Ukrainian].

Preconditions and Consequences of the “Arab Spring” for the Countries of the Middle East and North Africa

Lymar Valeriia Valeriivna

Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor, Professor,
Acting Head of the Department
of International Relations
and Foreign Policy
Vasyl' Stus Donetsk National University
600-richchia str., 21, Vinnytsia, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4328-7529

Relevance of the problem. *The Middle East is always a vivid example of the theater of events of international scale in political, diplomatic, economic and military terms. The determining factor for the radical changes that swept the region was the upheaval caused by the so-called "Arab Spring". The very phenomenon of the "Arab Spring" is ambiguous and requires in-depth analysis.*

The purpose of the research is to identify and analyze the causes and consequences of the "Arab Spring" for the countries of the Middle East and North Africa.

Research methods. *The study used empirical, complex and theoretical methods of scientific knowledge. Using the methods of analysis and synthesis, the author identified the causes of the phenomenon of the "Arab Spring" in the countries of the Middle East and North Africa; using the method of abstraction, the consequences of the events of the "Arab Spring" in the countries of the Middle East and North Africa were structured.*

The results of the research. *It is determined that autocratic regimes and unemployment were one of the main factors in the development of these events. One of the expectations during the "Arab Spring" was that the autocratic government will be replaced by a democratic system. But events developed in such a way that the governments of the time were replaced by various coalitions and instability. Such states as Syria, Libya, Yemen lost their economic power and suffered serious destruction of infrastructure, which will take years and huge financial investments to restore. Political instability has also added to the economic losses. The former regime that was overthrown created a political vacuum that was filled by a number of actors, including terrorist groups.*

The Arab Spring was a kind of impetus in the region towards more democratic values and opened the desire of the population for positive changes. However, the vector of thinking of the masses, which has changed from the usual attitude to the autocratic regime and economic and social problems to the desire to change the situation for the better in general, can only give a positive forecast for the further development of the region.

Key words: "Arab Spring", Middle East, "fitna", anti-regime protests, authoritarian regimes, radical Islamism.